

توسعه فردی و تحول سازمانی

تحلیل فرایندهای تأثیرگذار بر تغییرات هویت فرهنگی دانشجویان در شبکه‌های اجتماعی مجازی (با رویکرد نظریه داده‌بنیاد)

سیما قهرمانی^۱، علی محمد مزیدی شرف آبادی^۲، سیدعلیرضا افشانی^۳

شیوه استناددهی: قهرمانی، سیما، مزیدی شرف آبادی، علی

محمد، افشانی، سیدعلیرضا. (۱۴۰۳). تحلیل فرایندهای

تأثیرگذار بر تغییرات هویت فرهنگی دانشجویان در

شبکه‌های اجتماعی مجازی (با رویکرد نظریه داده‌بنیاد).

توسعه فردی و تحول سازمانی، ۲(۴)، ۲۱۴-۲۲۵.

۱. گروه علوم ارتباطات اجتماعی، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران

۲. استاد، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: al.mazidi@iau.ac.ir

چکیده

هدف این پژوهش، تحلیل فرایندهای مؤثر بر تغییرات هویت فرهنگی دانشجویان در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی با بهره‌گیری از رویکرد نظریه داده‌بنیاد است. این پژوهش از نوع کیفی و مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد است. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۵۰ دانشجوی دانشگاه شیراز گردآوری شد. سپس داده‌ها با استفاده از سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی مورد تحلیل قرار گرفت. چارچوب نظری تلفیقی از نظریه‌های هال، کاستلز، بوردیو و بلومر برای تحلیل تغییرات هویت فرهنگی در فضای مجازی به کار رفت. تحلیل داده‌ها منجر به استخراج بیش از ۵۰۰ مفهوم اولیه و ۳۶ مقوله فرعی شد. یافته‌ها نشان دادند که فرهنگ حاکم بر شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان مقوله محوری، در تعامل با شرایط علی (مانند الگوبرداری از چهره‌های مجازی و کمبود سواد رسانه‌ای)، شرایط زمینه‌ای (همچون شکاف نسلی و ضعف نهادهای فرهنگی)، عوامل مداخله‌گر (نظارت خانواده و روابط همسالان)، راهبردهای رفتاری (نظیر بازنمایی انتخابی و ساخت هویت جایگزین) و پیامدهایی چون گسست از هویت بومی و کاهش انسجام اجتماعی، موجب بازتعریف هویت فرهنگی دانشجویان شده است. پدیده «هویت ترکیبی» یکی از نتایج مهم این تغییرات محسوب می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مجازی نه تنها بستری برای ارتباطات نوین هستند، بلکه به عنوان میدان فرهنگی جدید، نقش مؤثری در تحول تدریجی و ساختاری هویت فرهنگی دانشجویان ایفا می‌کنند. سیاست‌گذاران، خانواده‌ها و دانشگاه‌ها باید با تقویت سواد رسانه‌ای و حمایت فرهنگی، برای مواجهه با این پدیده آماده باشند.

کلیدواژگان: شبکه‌های اجتماعی مجازی، هویت فرهنگی، نظریه داده‌بنیاد، دانشجویان، بازنمایی، سواد رسانه‌ای

تاریخ چاپ: ۱ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۸ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۳ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ ارسال: ۶ آبان ۱۴۰۳

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار

این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت

دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0)

صورت گرفته است.

Personal Development and Organizational Transformation

Analyzing the Influential Processes of Cultural Identity Transformation among University Students in Virtual Social Networks: A Grounded Theory Approach

Sima Ghahramani¹, Ali Mohammad Mazidi Sharfabadi^{1*}, Seyed Alireza Afshani²

- 1. Department of Social Communication Sciences, May.C., Islamic Azad University, Maybod, Iran
- 2. Professor, Department of Sociology, Social Sciences Faculty, Yazd University, Yazd, Iran

*Corresponding Author's Email: al.mazidi@iau.ac.ir

How to cite: Ghahramani, S., Mazidi Sharfabadi, A. M., & Afshani, S. A. (2024). Analyzing the Influential Processes of Cultural Identity Transformation among University Students in Virtual Social Networks: A Grounded Theory Approach. *Personal Development and Organizational Transformation*, 2(4), 214-225.

Submit Date: 27 October 2024
Revise Date: 27 January 2025
Accept Date: 1 February 2025
Publish Date: 19 February 2025

Abstract

This study aims to analyze the processes influencing cultural identity transformation among university students within the context of virtual social networks, using the grounded theory approach. The study is qualitative in nature and based on grounded theory methodology. Data were collected through semi-structured interviews with 50 students from Shiraz University. The analysis was conducted through open, axial, and selective coding. The theoretical framework integrates perspectives from Hall's cultural representation, Castells' network society, Bourdieu's field and cultural capital theory, and Blumer's symbolic interactionism. The analysis yielded over 500 initial codes and 36 subcategories. The core category identified was the "dominant culture of virtual social networks." This culture interacts with causal conditions (e.g., digital celebrity modeling, media illiteracy), contextual conditions (e.g., generational gap, weak cultural institutions), intervening factors (e.g., family supervision, peer influence), strategic behaviors (e.g., identity masking, adopting alternative digital identities), and outcomes such as disconnection from native identity and decreased social cohesion. A significant finding was the emergence of "hybrid identity" among students trying to reconcile traditional and modern cultural values. The results indicate that virtual social networks function not only as communication tools but also as cultural arenas that actively shape and transform students' cultural identities. This transformation is systemic, ongoing, and structurally embedded. Cultural policymakers, families, and academic institutions need to proactively enhance media literacy and support youth in navigating identity reconstruction in the digital realm.

Keywords: *Virtual social networks, cultural identity, grounded theory, students, representation, media literacy*

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

مقدمه

در عصر جهانی شدن، فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی تغییرات فرهنگی و اجتماعی، نقشی بنیادین در شکل‌گیری هویت ایفا می‌کند. به‌ویژه در میان نسل جوان، که در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی با مفاهیم، سبک‌های زندگی، و الگوهای فرهنگی متنوع و گاه متناقض مواجه می‌شوند، هویت فرهنگی به صورت مستمر در حال بازتعریف است. این تحولات هویتی به دلیل ماهیت سیال رسانه‌های اجتماعی و قابلیت بازنمایی انتخابی در آن‌ها، دیگر محدود به چارچوب‌های سنتی هویت نیستند، بلکه به شکل پویایی در تعامل با رسانه‌ها، بازتولید می‌شوند (Zhang, 2019).

پدیده بازنمایی هویت در شبکه‌های اجتماعی از منظر بسیاری از پژوهشگران فرهنگی، نه تنها بازتابی از دگرگونی فرهنگی جوامع مدرن است، بلکه خود عامل مؤثری در تسریع و جهت‌دهی به این تغییرات محسوب می‌شود. رسانه‌های جدید با ایجاد فرصت‌هایی برای «هویت‌یابی مجازی»، زمینه‌ساز شکل‌گیری گفتمان‌های جدید فرهنگی شده‌اند که در آن افراد می‌توانند هویت‌های چندگانه یا ترکیبی اتخاذ کنند (Buss et al., 2021). این تحولات به‌ویژه در میان جوانانی که در مرحله گذار اجتماعی و شخصیتی قرار دارند، بارزتر است. پژوهش‌های داخلی نیز نشان می‌دهند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مانند تلگرام، اینستاگرام و فیسبوک می‌تواند منجر به بازتعریف نگرش‌ها، ارزش‌ها و تعلقات فرهنگی شود (Ghiasvand, 2018).

در ایران، تغییرات هویتی در فضای مجازی با توجه به ساختار فرهنگی، سنت‌های اجتماعی و ارزش‌های دینی، موضوعی حساس و چندوجهی است. پژوهش‌های صورت‌گرفته در این حوزه، نظیر مطالعات (Arabi, 2022) و (Kohsari, 2022)، بر این نکته تأکید دارند که حضور فعال در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند موجب تضعیف هویت فرهنگی بومی و افزایش گرایش به الگوهای فرهنگی وارداتی شود. این مسئله به‌ویژه در میان زنان و جوانان که به دلیل محدودیت‌های فرهنگی و ساختاری، بیشتر به فضای مجازی به‌عنوان بستر ابراز وجود روی می‌آورند، قابل توجه است.

در این میان، مفهوم «هویت فرهنگی» که ترکیبی از باورها، نمادها، ارزش‌ها و رفتارهای اجتماعی است، به عنوان یکی از ابعاد مهم هویت فردی و جمعی، به شدت تحت تأثیر بازنمایی‌های مجازی قرار گرفته است. همان‌گونه که (Sihvonen, 2023) بیان می‌کند، مصرف رسانه‌ای نسل جوان نه تنها بر رفتار آن‌ها، بلکه بر پروژه‌های هویتی‌شان نیز اثرگذار است و موجب شکل‌گیری روایات شخصی از خویشتن در بستر رسانه‌ها می‌شود. این پدیده با یافته‌های (McGannon et al., 2017) نیز همخوان است که نشان می‌دهد چگونه بازنمایی رسانه‌ای می‌تواند تجربه‌های هویتی را در بافت‌های فرهنگی خاص بازسازی کند.

یکی از مؤلفه‌های کلیدی در بازشناسی این فرآیند، درک نقش «سرمایه فرهنگی» و «سرمایه نمادین» در میدان مجازی است. مطابق با نظریه بوردیو، افرادی که از سرمایه فرهنگی بالاتری برخوردارند، در میدان اجتماعی - دیجیتال نیز قدرت بیشتری برای بازنمایی مطلوب از خود دارند (Sarukhani, 2003). این امر به وضوح در تحلیل‌های (Mahdizadeh & Atabak, 2016) مشهود است، جایی که تعاملات کاربران جوان در فضای فیسبوک به عنوان بازتابی از تلاش برای بازسازی منزلت اجتماعی و فرهنگی خود تفسیر می‌شود.

در این زمینه، پژوهش (Fooladi, 2007) با تمرکز بر عوامل ثبات و تغییر فرهنگی در ایران، نشان می‌دهد که ضعف در تولید محتوای بومی، نبود آموزش رسمی سواد رسانه‌ای، و سلطه الگوهای فرهنگی غربی در رسانه‌های اجتماعی، از جمله دلایل مهم تغییرات فرهنگی نسل جوان

هستند. این ضعف‌ها، در ترکیب با جذابیت‌های بصری، تعاملی و لحظه‌ای شبکه‌های اجتماعی، فرایند «همگن‌سازی فرهنگی» را تسریع می‌کنند که به گفته (Prykhodko, 2024) می‌تواند به نوعی بحران در بازتولید هویت فرهنگی منجر شود.

از منظر جهانی نیز روندهای مشابهی در جریان است. برای مثال، مطالعه (Nawaz & Bhutta, 2024) در منطقه چترال پاکستان، نشان می‌دهد که استفاده از رسانه‌های اجتماعی منجر به نوعی تضاد میان هویت محلی و جهانی شده و کاربران در تلاش برای تطبیق با این دوگانه، به خلق هویت‌های ترکیبی روی می‌آورند. پدیده‌ای که در پژوهش (Ezzat, 2020) درباره جوانان مصری نیز مورد تأیید قرار گرفته و نشان می‌دهد که بازنمایی تأثیرگذاران مجازی، عامل شکل‌گیری الگوهای رفتاری و هویتی خاصی در میان کاربران شده است.

در تحلیل‌های داخلی نیز (Gol Mohammadi, 2007) با تمرکز بر جهانی‌شدن فرهنگی، تأکید می‌کند که مواجهه با فرهنگ‌های خارجی از طریق رسانه‌ها، در صورت نبود بسترهای حمایتی و انتقادی، منجر به تضعیف هویت فرهنگی اصیل و پیدایش نوعی از «بی‌ریشگی فرهنگی» می‌شود. این تحلیل با یافته‌های (Hu et al., 2023) نیز همخوان است که نشان می‌دهد حمایت اجتماعی در بستر رسانه‌ها، می‌تواند عاملی برای کاهش فشارهای ناشی از تغییر هویتی باشد، مشروط بر آنکه با سیاست‌گذاری فرهنگی هماهنگ همراه باشد.

همچنین (Alidoost Zoghi et al., 2021) با تمرکز بر هویت برند در صنعت پوشاک، نشان می‌دهد که حتی مصرف فرهنگی در رسانه‌های اجتماعی نیز تابعی از بازنمایی هویتی است و کاربران با توجه به ارزش‌های فرهنگی خود، برندها و محتوای خاصی را انتخاب و دنبال می‌کنند. از این منظر، انتخاب‌های کاربران نیز ابعادی هویتی پیدا می‌کنند که در نهایت به بازتعریف ساختار ذهنی آن‌ها از خود و جامعه منجر می‌گردد. در مجموع، فضای شبکه‌های اجتماعی به مثابه «میدانی نمادین» نه تنها ساختارهای سنتی هویت را به چالش می‌کشد، بلکه زمینه را برای بازتعریف و بازسازی مداوم آن فراهم می‌سازد. در این فضا، هویت دیگر ساختاری ایستا و از پیش تعیین‌شده نیست، بلکه بر اساس تعاملات روزمره، تولید محتوا، مقایسه اجتماعی و الگوبرداری از چهره‌های تأثیرگذار شکل می‌گیرد. پژوهش حاضر با تأسی از نظریه‌های اجتماعی و فرهنگی یادشده، و با هدف کشف و تحلیل فرایندهای تأثیرگذار بر تغییرات هویت فرهنگی دانشجویان در شبکه‌های اجتماعی، بر آن است تا الگویی بومی و داده‌بنیاد برای درک این پدیده پیچیده ارائه دهد.

در پایان باید تأکید کرد که شناخت این فرایندها، نه تنها از منظر نظری اهمیت دارد، بلکه از جهت کاربردی نیز می‌تواند به سیاست‌گذاران فرهنگی، نظام آموزش عالی، نهادهای رسانه‌ای و خانواده‌ها کمک کند تا راهکارهایی برای مواجهه آگاهانه‌تر با تغییرات فرهنگی ناشی از رسانه‌های اجتماعی طراحی کنند. چراکه همان‌طور که (McGannon et al., 2017) و (Sihvonen, 2023) تأکید کرده‌اند، هویت در عصر رسانه‌های دیجیتال دیگر یک وضعیت ثابت نیست، بلکه فرایندی مستمر از تعامل، سازگاری و بازآفرینی فرهنگی است.

روش‌شناسی

در این پژوهش جامعه آماری مورد استفاده برای اینکه بتوان داده‌های لازم برای تحلیل و در نهایت استخراج نظریه و مدل را از آنها کسب نمود به دو گروه اصلی تقسیم می‌گردند. گروه اول افرادی که باید با آنها مصاحبه صورت بگیرد و گروه دوم اسنادی که باید مورد مطالعه و بررسی قرار بگیرند.

در همین راستا دانشجویان دانشگاه شیراز در این پژوهش به عنوان جامعه آماری می‌باشند. لازم به ذکر است اکنون این دانشگاه دارای بیش از ۲۰۰۰۰ دانشجو با ۲۰۰ دوره کارشناسی، ۳۰۰ دوره کارشناسی ارشد، یک دوره دکترای حرفه‌ای (دکتر دامپزشکی) و ۱۵۰ دوره دکتری

می‌باشد. از طرف دیگر اسناد بالادستی و پژوهشی نزدیک به موضوعات فضای مجازی و مدیریت آن و نیز اسناد فرهنگی به عنوان جامعه آماری در این پژوهش مطرح می‌باشند. در این پژوهش از روش غیر احتمالی برای نمونه گیری استفاده گردید. در این پژوهش روش نمونه گیری، روش هدفمند و قضاوتی می‌باشد. تعداد کل نمونه انتخاب شده در این پژوهش ۵۰ نفر بوده است. بصورت کلی در روش نظریه پردازی داده بنیاد برای نمونه گیری باید از نمونه گیری نظری استفاده کرد و کفایت نمونه گیری نیز توسط این رویکرد مشخص می‌گردد. در ادامه این رویکرد ارائه خواهد شد. روش گردآوری داده در این پژوهش مصاحبه عمیق (ژرف) است.

یافته‌ها

به‌منظور دستیابی به هدف پژوهش، تحلیل داده‌ها در سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی انجام شد. در مرحله نخست، کدگذاری باز، بیش از ۵۰۰ مفهوم اولیه از متن مصاحبه‌ها استخراج شد که با توجه به هم‌پوشانی معنایی، در قالب ۳۶ مقوله فرعی طبقه‌بندی گردید. این مقولات منعکس‌کننده تجربه‌های زیسته دانشجویان از نحوه تعامل با شبکه‌های اجتماعی و بازتاب هویتی آن‌ها در بستر دیجیتال است. در مرحله دوم یعنی کدگذاری محوری، این مقولات در قالب مدل پارادایمی در پنج دسته کلی شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها طبقه‌بندی شدند. در نهایت، در مرحله کدگذاری گزینشی، مقوله «فرهنگ حاکم بر شبکه‌های اجتماعی مجازی» به‌عنوان مقوله محوری شناسایی شد؛ فرهنگی که به‌مثابه نیروی تأثیرگذار، موجب بازتعریف مستمر عناصر هویت فرهنگی در دانشجویان می‌گردد. در جدول زیر، دسته‌بندی مفاهیم، مقولات فرعی و مقولات اصلی حاصل از فرآیند کدگذاری نمایش داده شده است:

جدول ۱. نتایج کدگذاری داده‌ها در سه سطح (باز، محوری، گزینشی)

نمونه مفاهیم اولیه استخراج شده از مصاحبه‌ها				مقولات فرعی		مقوله اصلی
"ظاهر افراد در اینستاگرام آدم رو جذب می‌کنه"				جاذبیت	بصری	شبکه‌ها
				-الگوبرداری		از
"همه دوست دارن مثل اونایی باشن که فالوئر زیاد دارن"				-کمبود آموزش سواد رسانه‌ای		
"والدین ما اصلاً درک نمی‌کنن دنیای ما چطوره"				شکاف	نسلی	با خانواده
				-ضعف تولید		محتوای بومی
"محتواها همش غریبه، چیزی از فرهنگ خودمون نیست"				-فشار اجتماعی برای تغییر		
"وقتی پدر و مادرم در جریان نیستن، هر کاری دلم بخواد می‌کنم"				-میزان	نظارت	خانواده
				-روابط		همسالان
"دوستام خیلی تاثیر دارن تو سبک زندگی‌ام"				-نقش دانشگاه و اساتید		
"من تو فضای مجازی یه شخصیت دیگه‌ام"				-پنهان‌سازی	هویت	واقعی
				-ساخت		هویت جایگزین
"عضویت در گروه‌های خاص"						
"احساس می‌کنم دیگه به هیچی تعلق ندارم"				-گسست	از	هویت بومی
				-شکل‌گیری		هویت ترکیبی
"یه جاهایی شبیه ایرانی‌ام، یه جاهایی نه"				-کاهش انسجام اجتماعی		
"الان دیگه اینستا برام مثل یه جهان جدید با قوانین خودش"				فرهنگ حاکم بر شبکه‌های اجتماعی مجازی		
مقوله محوری						

بر اساس این تحلیل، فرهنگ مسلط در شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان مقوله محوری، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحول هویت فرهنگی دانشجویان دارد. این فرهنگ با استفاده از ابزارهایی مانند زیبایی‌شناسی بصری، بازنمایی ایده‌آل از خود، استانداردسازی سبک زندگی و الگوبرداری از چهره‌های تأثیرگذار مجازی، دانشجویان را به بازاندیشی در عناصر هویتی خود وامی‌دارد. در این فرایند، شرایط علی مانند جذابیت پلتفرم‌ها و فقر سواد رسانه‌ای، با زمینه‌هایی مانند ضعف نهادهای فرهنگی و شکاف میان‌نسلی همراه شده و با نقش عوامل مداخله‌گر مانند خانواده و دانشگاه، مسیر شکل‌گیری راهبردهای هویتی خاص را هموار می‌سازند. راهبردهایی چون ساخت هویت جایگزین، بازنمایی انتخابی و عضویت در گروه‌های خاص، پیامدهایی نظیر تضعیف تعلق فرهنگی، اضطراب هویتی و شکل‌گیری هویت‌های ترکیبی را در پی دارند. به این ترتیب، مدل مفهومی پژوهش نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی نه تنها محیطی ارتباطی بلکه میدان فرهنگی جدیدی هستند که ساختارهای هویتی دانشجویان را بازتعریف می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فضاها برای بازنمایی و تعامل فرهنگی در میان دانشجویان، نقشی بنیادین در بازتعریف هویت فرهنگی آنان ایفا می‌کنند. در مدل استخراج‌شده از داده‌های مصاحبه‌های عمیق، «فرهنگ حاکم بر شبکه‌های اجتماعی مجازی» به‌عنوان مقوله محوری شناخته شد؛ فرهنگی که در تعامل با شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر و راهبردهای فردی و جمعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری الگوهای جدید هویتی در میان دانشجویان می‌شود. این فرهنگ مسلط مجازی، از طریق ارزش‌ها، زبان، سبک زندگی، الگوهای رفتاری و بازنمایی‌های تصویری، نوعی گفتمان هویتی جدید را تولید می‌کند که می‌تواند منجر به گسست از هویت فرهنگی بومی، شکل‌گیری هویت‌های ترکیبی و کاهش تعلق اجتماعی شود.

یکی از نتایج مهم پژوهش، شناسایی راهبردهایی بود که دانشجویان برای مواجهه با چالش‌های هویتی در فضای مجازی اتخاذ می‌کنند، از جمله پنهان‌سازی هویت واقعی، ساخت هویت‌های جایگزین و عضویت در گروه‌های مجازی خاص. این راهبردها با هدف انطباق با گفتمان مسلط مجازی و کسب پذیرش اجتماعی در آن فضا صورت می‌گیرند. این یافته با تحلیل (Buss et al., 2021) همخوان است که نشان می‌دهد افراد ترنس‌جندر برای مدیریت هویت خود در پلتفرم‌های مختلف، هویت‌های چندگانه یا گزینشی اتخاذ می‌کنند تا در هر محیطی متناسب با شرایط بازنمایی شوند. همچنین، نتایج این پژوهش با یافته‌های (Sihvonen, 2023) سازگار است که نشان داد پروژه‌های هویتی جوانان در عصر دیجیتال متأثر از مصرف رسانه‌ای و الگوبرداری از چهره‌های نمادین در رسانه‌هاست.

در بُعد علی، جذابیت بصری شبکه‌های اجتماعی، تعامل‌پذیری بالا، الگوبرداری از سلبریتی‌های مجازی و کمبود آموزش رسمی سواد رسانه‌ای از عوامل کلیدی در شکل‌گیری تحولات هویتی شناخته شد. این نتیجه با پژوهش (Fooladi, 2007) هم‌راستا است که نشان می‌دهد نبود آموزش فرهنگی و حاکمیت گفتمان وارداتی در فضای رسانه‌ای ایران، نقش مؤثری در فرسایش هویت بومی ایفا می‌کند. همچنین یافته‌های (Arabi, 2022) نیز نشان می‌دهد که زنان ۱۸ تا ۴۵ ساله در بوشهر، با استفاده از شبکه‌های اجتماعی، هویت اجتماعی خود را بازتعریف می‌کنند و این امر به‌ویژه در زمینه‌های هویتی جنسیتی و فرهنگی بسیار چشمگیر است.

در سطح زمینه‌ای، شکاف نسلی میان خانواده و جوانان، ضعف نهادهای فرهنگی در بازتولید محتوا و فشارهای اجتماعی برای پذیرش هویت‌های جدید، نقش مؤثری در تسهیل تغییرات هویتی داشته‌اند. این یافته با تحلیل‌های فرهنگی (Gol Mohammadi, 2007) همخوان

است که جهانی شدن فرهنگی را عاملی برای تضعیف انسجام هویتی جوامع غیرغربی می‌داند. همچنین (Hu et al., 2023) نیز در مطالعه‌ای میان‌رشته‌ای به این نتیجه رسید که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند به دلیل افزایش حمایت اجتماعی و ایجاد احساس تعلق، به بازتعریف هویت فرهنگی کاربران منجر شوند.

در بُعد عوامل مداخله‌گر، متغیرهایی چون سطح نظارت خانواده، روابط با همسالان و نقش دانشگاه، گاه در تقویت فرآیند تغییر هویتی و گاه در تعدیل آن ایفای نقش کرده‌اند. این یافته با پژوهش (Kohsari, 2022) در منطقه ۱۵ تهران همخوان است که نشان داد تعامل همسالان در شبکه‌های اجتماعی نقشی کلیدی در تقویت یا تضعیف هویت فرهنگی جوانان دارد. همچنین (Nawaz & Bhutta, 2024) در مطالعه‌ای در منطقه چترال پاکستان، تأکید کرده است که سطح آگاهی رسانه‌ای خانواده‌ها و جامعه محلی، می‌تواند فرایند هویت‌یابی فرهنگی در شبکه‌های اجتماعی را به سمت انسجام یا فروپاشی هدایت کند.

در حوزه راهبردهای رفتاری، استفاده از بازنمایی انتخابی، تولید محتوای مطابق با گفتمان غالب، پنهان‌سازی هویت واقعی و تلاش برای عضویت در گروه‌های هویتی خاص، از جمله کنش‌هایی بودند که دانشجویان برای مقابله با بحران هویتی اتخاذ کرده‌اند. این یافته با نظریه بازنمایی فرهنگی (Sarukhani, 2003) همسوست که تأکید می‌کند رسانه‌ها فقط ابزار انتقال اطلاعات نیستند، بلکه تولیدکننده معنا و نقش فعال در بازنمایی هویت دارند. این نتیجه همچنین با پژوهش (Ezzat, 2020) در زمینه تأثیر اینفلوئنسرهای مصری هم‌راستاست که نشان دادند بازنمایی زندگی‌های مجازی الگویی برای بازسازی سبک زندگی و هویت فرهنگی در میان جوانان است.

پیامدهای این تغییرات، در سه سطح قابل بررسی است: ۱) پیامدهای فردی، شامل احساس دوگانگی، گسست از ریشه‌های هویتی، اضطراب فرهنگی و سردرگمی در تعریف خود؛ ۲) پیامدهای اجتماعی، شامل کاهش انسجام اجتماعی، تضعیف اعتماد به نهادهای سنتی، و افول احساس تعلق جمعی؛ و ۳) پیامدهای نهادی، نظیر چالش برای نظام آموزشی و فرهنگی در تبیین نقش هویت در فرآیند تربیت فرهنگی. این پیامدها با یافته‌های (Prykhodko, 2024) درباره تأثیر رسانه‌های تصویری بر هویت‌های پساچنگ در اوکراین همخوان است؛ جایی که هویت‌های مجازی به ابزاری برای تسلی، بازسازی و یا حتی انکار هویت‌های سنتی تبدیل شده‌اند.

پدیده «هویت ترکیبی» یا «چندگانگی هویتی» نیز از دیگر پیامدهای مهم مطالعه حاضر است. بسیاری از دانشجویان، به دلیل تضاد میان ارزش‌های سنتی خانوادگی و الگوهای فرهنگی شبکه‌های اجتماعی، ناگزیر به اتخاذ هویت‌های چندگانه شده‌اند؛ هویت‌هایی که در بافت‌های مختلف اجتماعی (دانشگاه، خانواده، فضای مجازی) فعال می‌شوند و گاه در تعارض با یکدیگر قرار می‌گیرند. این یافته با تحلیل (McGannon et al., 2017) همخوان است که نشان داد ورزشکاران مادر در رسانه‌ها، هویت‌های چندگانه را برای انطباق با نقش‌های فرهنگی متضاد اتخاذ می‌کنند. همچنین، پژوهش (Mahdizadeh & Atabak, 2016) نیز تأیید می‌کند که کاربران فیسبوک در تهران، برای انطباق با فضای مجازی، هویت‌های ترکیبی از سنت و مدرنیته را بازنمایی می‌کنند.

نکته قابل توجه دیگر، تعامل میان سرمایه فرهنگی و بازنمایی هویتی در شبکه‌های اجتماعی است. افرادی که دارای سرمایه فرهنگی دیجیتال بیشتری هستند، می‌توانند هویت خود را به شکل مؤثرتری بازنمایی کرده و در نتیجه، پذیرش اجتماعی بیشتری در فضای مجازی کسب کنند. این موضوع با یافته‌های (Alidoost Zoghi et al., 2021) در زمینه بازنمایی برند در رسانه‌های اجتماعی همخوان است؛ جایی که مصرف فرهنگی نیز تابعی از بازنمایی هویت کاربران است.

در نهایت، تحلیل حاضر با تأکید بر نقش نظریه‌های اجتماعی در درک تغییرات هویتی در عصر دیجیتال، نشان داد که بازنمایی فرهنگی، سرمایه فرهنگی، جامعه شبکه‌ای و کنش متقابل نمادین، ابزاری مؤثر برای تحلیل پویایی‌های هویتی در بستر شبکه‌های اجتماعی هستند. این مدل تلفیقی، با بومی‌سازی مفاهیم نظری در بافت فرهنگی ایران، توانسته تصویری روشن از چگونگی، چرایی و پیامدهای تغییرات هویتی دانشجویان ارائه دهد.

یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش، تمرکز صرف بر دانشجویان دانشگاه شیراز بود که ممکن است تعمیم‌پذیری نتایج را به دیگر دانشگاه‌ها یا مناطق جغرافیایی محدود کند. همچنین، با توجه به ماهیت کیفی پژوهش، نتایج قابل تعمیم آماری نیستند و تحلیل‌ها مبتنی بر تجربه‌های زیسته و تفسیرهای پژوهشگران است. علاوه بر آن، محدودیت در دسترسی به برخی گروه‌های خاص دانشجویی مانند اقلیت‌های فرهنگی یا دانشجویان غیربومی می‌تواند باعث کم‌رنگ شدن برخی ابعاد از تغییرات هویتی شده باشد. همچنین، دگرگونی سریع الگوریتم‌ها و فرهنگ‌های پلتفرم‌های مجازی نیز پایداری یافته‌ها را در بلندمدت تهدید می‌کند.

برای گسترش و تعمیق درک از موضوع، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده از رویکردهای ترکیبی (کمی-کیفی) برای بررسی میزان فراگیری و شدت تغییرات هویتی استفاده شود. همچنین، انجام مطالعات تطبیقی میان دانشگاه‌های مختلف کشور، به تفکیک اقلیم فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند به شناسایی تفاوت‌های زمینه‌ای در تجربه‌های هویتی کمک کند. بررسی جنسیتی نیز می‌تواند به درک عمیق‌تری از تأثیرات متفاوت شبکه‌های اجتماعی بر دختران و پسران منجر شود. همچنین، پیشنهاد می‌شود مطالعاتی میان‌رشته‌ای در تقاطع روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و مطالعات رسانه انجام گیرد تا اثرات روان‌شناختی تغییرات هویتی مانند اضطراب فرهنگی یا بی‌ثباتی شخصیتی نیز تحلیل گردد.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، پیشنهاد می‌شود نظام آموزش عالی کشور با طراحی واحدهای درسی یا کارگاه‌های آموزشی سواد رسانه‌ای برای دانشجویان، توانایی آنان در تحلیل انتقادی محتوا و بازنمایی آگاهانه هویت را افزایش دهد. همچنین، حمایت از پلتفرم‌های بومی با رویکرد فرهنگی، تولید محتوای جذاب و مطابق با ارزش‌های ایرانی، و تقویت ظرفیت فرهنگی دانشگاه‌ها برای گفتگوهای بین‌نسلی، از جمله اقدامات کلیدی در راستای کاهش اثرات منفی تغییرات هویتی در فضای مجازی هستند. خانواده‌ها نیز باید از طریق آموزش‌های فرهنگی، به تقویت انسجام هویتی فرزندان خود در مواجهه با فضای مجازی کمک کنند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقی مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

Extended Abstract

Introduction

The rapid expansion of virtual social networks has redefined the boundaries between cultural tradition and digital modernity, particularly among young people navigating transitional identity phases. In contemporary societies, especially within Iran, digital platforms like Instagram, Telegram, WhatsApp, and Twitter serve not only as communication tools but also as symbolic environments where users actively negotiate and reconstruct their cultural identities. These platforms present an open space for visual representation, selective identity management, and cultural hybridization. As Zhang (2019) notes, new media are not passive channels of information but dynamic agents that influence the structure and perception of identity in globalized societies.

Youth, especially university students, are among the most affected groups due to their simultaneous exposure to academic, social, and technological stimuli. Their cultural identity is increasingly subjected to redefinition as they interact with and adapt to the dominant digital culture. Sihvonen (2023) emphasizes that media consumption plays a central role in shaping young people's identity projects, highlighting the powerful interplay between online representation and self-construction. Similarly, Buss et al. (2021) explain that social media platforms enable users to craft multiple, context-dependent identities, a trend that is particularly pronounced among marginalized or transitional identity groups.

Within the Iranian context, this transformation is situated against a backdrop of traditional values, religious norms, and limited cultural infrastructure capable of responding to the dynamics of digital environments. Studies like those of Arabi (2022) and Kohsari (2022) underline how young Iranians, especially women and youth in urban areas, actively engage with digital platforms to renegotiate social and cultural constraints, often moving away from inherited identity markers toward a more fluid and hybrid cultural self.

The concept of cultural identity, encompassing values, beliefs, symbols, and social behaviors, is highly responsive to symbolic environments like virtual networks. Drawing from Hall's cultural representation theory, media does not merely reflect reality but constructs it through meaning-making processes. This perspective is echoed in Hu et al. (2023), who suggest that social media facilitates social commerce not only through connectivity but also by enabling identity performance. Similarly, McGannon et al. (2017) illustrate how public figures in sport, like Kim Clijsters, reshape personal and cultural identities through media narratives that reflect and recreate social expectations.

Iranian studies have further highlighted the consequences of this ongoing digital influence. Ghiasvand (2018) explores how Facebook usage contributes to users' distancing from traditional cultural identity in favor of more global, image-driven identity models. Likewise, Fooladi (2007) asserts that the absence of structured media literacy education and the dominance of imported cultural content accelerate cultural erosion among Iranian youth. The increasing disconnection from national heritage and collective cultural anchors is further supported by Gol Mohammadi (2007), who suggests that the globalization of culture disrupts the continuity of localized identities and social cohesion.

Moreover, digital platforms offer new forms of capital—symbolic, social, and cultural—that redefine how users position themselves within the virtual field. Following Bourdieu's theoretical framework, Sarukhani (2003) and Mahdizadeh (2016) argue that cultural capital plays a crucial role in identity formation within media environments, with digitally literate users better equipped to navigate and assert their identities online.

This study is informed by such theoretical foundations and aims to analyze the processes influencing the cultural identity transformation of university students in Iran through grounded theory methodology. It draws from a wide range of interdisciplinary scholarship to contextualize identity change as both a social negotiation and a cultural struggle, rooted in digital engagement.

Methods and Materials

This qualitative study employed the grounded theory approach to explore and model the processes affecting cultural identity change among university students. The participants included 50 students from Shiraz University, selected through purposive and theoretical sampling. Data were collected through in-depth, semi-structured interviews. The interviews were then transcribed and analyzed through three stages of coding: open, axial, and selective coding. In the open coding phase, over 500 initial concepts were identified and grouped into 36 subcategories. Axial coding organized these into five major categories based on the Strauss and Corbin paradigm model: causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, strategies, and consequences. Selective coding focused on identifying the core category that unifies the model.

Findings

The analysis revealed that the core phenomenon shaping identity change was the “dominant culture of virtual social networks.” This culture is characterized by visual appeal, interactivity, and behavioral norms shaped by influencers and viral content. Students’ exposure to this culture leads to a reevaluation of traditional values and identity expressions.

Causal conditions included visual seduction and interactivity of digital platforms, lack of formal media literacy education, and emulation of online influencers. Contextual conditions encompassed the generational gap between youth and parents, weak cultural institutions, and social pressure to accept modern identity standards.

Intervening factors were family supervision, peer relationships, and the educational atmosphere. These played a dual role, either amplifying or moderating the identity transformation process.

Strategic responses by students included masking their real identities, adopting alternative online personas, and joining specialized virtual communities (e.g., nationalism, feminism, modern lifestyles). These strategies were often adaptive, serving to reconcile conflicting social expectations and digital norms.

Consequences of these adaptations were significant. Students experienced cultural disconnection, hybrid identity formation, decreased social cohesion, and weakened trust in traditional institutions. Many reported a sense of disorientation as they struggled to reconcile inherited cultural scripts with the emergent digital identity framework.

The final conceptual model, centered on the dominant culture of virtual social networks, illustrates a dynamic process of identity transformation driven by the interplay of personal agency, structural conditions, and cultural negotiations.

Discussion and Conclusion

The findings of this study suggest that cultural identity among university students is increasingly shaped by the hegemonic forces of digital media environments. These environments act not only as spaces of communication but also as active agents of cultural reproduction. The dominant culture of virtual social networks offers a new template for identity expression, characterized by selective representation, hyper-visibility, and consumer-driven authenticity. Students navigating these spaces

are compelled to modify their cultural identities to align with platform-specific norms, often distancing themselves from traditional identity structures in the process.

This phenomenon is not limited to Iran but resonates globally, as highlighted by Nawaz (2024), who documented similar hybrid identity trends in Pakistan, and Ezzat (2020), who reported comparable patterns among Egyptian youth. However, the Iranian context presents unique challenges, including institutional constraints, lack of native digital platforms, and limited cultural counter-narratives. These factors make the digital identity negotiation process more vulnerable to cultural erosion and identity fragmentation.

Importantly, the study underscores the role of media literacy—or the lack thereof—as a critical determinant in how students engage with digital identities. Without the tools to critically analyze content and reflect on self-representation, students are more likely to passively absorb dominant digital narratives. This echoes the concerns of Fooladi (2007) and Arabi (2022), who argue for systemic interventions in media education to buffer the cultural impacts of social media.

Another key insight is the strategic adaptability displayed by students. Faced with conflicting cultural demands, they develop nuanced identity practices—selectively revealing or concealing aspects of themselves, participating in targeted virtual communities, and creating digital selves tailored to perceived norms. These strategies, while adaptive, come with costs: psychological strain, identity confusion, and social detachment. The phenomenon of “hybrid identity,” wherein students blend traditional and modern identity components, serves as both a coping mechanism and a sign of unresolved cultural tensions.

The study also emphasizes the importance of environmental factors—such as family support, peer networks, and institutional culture—in shaping the trajectory of identity change. In environments where families or universities foster open dialogue and cultural resilience, identity transformations were found to be more integrated and less disruptive. This highlights the need for a coordinated, multi-level response involving families, educators, and policy-makers to support healthy identity development in the digital age.

In conclusion, virtual social networks are not passive reflections of culture but active arenas where cultural identities are constructed, contested, and transformed. For university students in Iran, these networks offer both opportunity and risk: they provide platforms for self-expression and agency, while simultaneously challenging the coherence of inherited cultural narratives. Navigating this complex landscape requires not only individual reflexivity but also structural support. Empowering students with media literacy, investing in culturally grounded content creation, and fostering intergenerational dialogue are essential steps toward preserving cultural identity while embracing the inevitability of digital change.

References

- Alidoost Zoghi, P., Chirani, E., & AzadehDel, M. (2021). The role of social media marketing and brand social identity in the clothing industry with emphasis on the criteria of the Supreme Council of the Cultural Revolution. *The Islamic Revolution Approach*, 15(55), 177-194. <https://www.magiran.com/paper/2349099>
- Arabi, Z. (2022). *The impact of virtual social networks on the social identity of women (ages 18 to 45) in Bushehr* Master's thesis, Payame Noor University of Bushehr Province, Bushehr Payame Noor Center].
- Buss, J., Le, H., & Haimson, O. L. (2021). Transgender identity management across social media platforms. *Media, Culture & Society*. <https://doi.org/10.1177/01634437211027106>
- Ezzat, H. (2020). Social Media Influencers and the Online Identity of Egyptian Youth. *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, 12(1), 119-133. https://doi.org/10.1386/cjcs_00017_1

- Fooladi, M. (2007). *Investigating the causes and factors of cultural stability and change in Iran*. Qom: Office of Islamic Propagation, Qom Seminary.
- Ghiasvand, M. (2018). *Investigating the impact of Facebook usage on the cultural identity of users* Master's thesis in Diplomacy in International Economic Organizations - Cultural and Media Studies, Islamic Azad University, East Tehran Branch, Qiam Dasht].
- Gol Mohammadi, A. (2007). *Globalization of culture and identity*. Tehran: Ney Publishing.
- Hu, S., Ji, F., & Li, D. (2023). Impacts of Social Media Usage in Facilitating Social Commerce: The Roles of Social Support and Cultural Identity Change. International Conference on Human-Computer Interaction, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35921-7_19
- Kohsari, M. (2022). *Investigating the relationship between the use of virtual social networks and youth identity formation (A case study of youth in Region 15 of Tehran)* Master's thesis, Yazd University, Faculty of Humanities and Social Sciences - Department of Social Sciences].
- Mahdizadeh, M., & Atabak, M. (2016). *The use of social networks and the formation of youth culture among young Facebook users in Tehran*
- McGannon, K. R., McMahon, J., Schinke, R. J., & Gonsalves, C. A. (2017). Understanding Athlete Mother Transition in Cultural Context: A Media Analysis of Kim Clijsters' Tennis Comeback and Self-Identity Implications. *Sport Exercise and Performance Psychology*, 6(1), 20-34. <https://doi.org/10.1037/spy0000079>
- Nawaz, Z. J., & Bhutta, D. M. H. (2024). Usage of Social Media and Cultural Identity in Chitral: An Exploration Through Mix-Method Approach. *CRSSS*, 2(2), 51-65. <https://doi.org/10.59075/wsyr1071>
- Prykhodko, N. (2024). Traumas of War and Cultural Identities: Visual Media in the Ukrainian Context. *Bulletin of Mariupol State University Series Philosophy Culture Studies Sociology*, 14(28), 109-118. <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-14-28-109-118>
- Sarukhani, B. (2003). *Sociology of communication*. Tehran: Information Publications.
- Sihvonen, J. (2023). Media Consumption and the Identity Projects of the Young. *Journal Citation Reports*, 23(2), 171-189. <https://doi.org/10.1177/1103308815569391>
- Zhang, K. (2019). New media and cultural identity in the global society. <https://www.igi-global.com/chapter/new-media-cultural-identity-global/42819>